

O BOCCACCIOVU »FILOSTRATU«

Prije više od dvadeset godina u dva sam navrata (*Studia romanica et anglica zagrabiensia*, br. 2, Zagreb, 1956; *Lettere italiane*, br. 1, Firenze, 1957) pisao o tome koji je udio u našoj književnoj kulturi imao Giovanni Boccaccio (1313—1375), treći veliki predstavnik talijanske i evropske književnosti četrnaestog stoljeća. Dobili smo u međuvremenu reprezentativna hrvatska izdanja prve dvojice, Dantea i Petrarke, a nimalo manje značenje ne bi trebalo pridati autoru *Dekameronu*, djela koje, kao i *Rasute rime* i *Božanstvena komedija*, zajedno s drugim ostvarenjima pjesnika velike trijade, stoji u samim temeljima evropskoga pa i hrvatskoga književnog razvoja. Zanimanje za njih u svijetu i njihovo naravno integriranje u druge kulture, ne tumači se samo njihovim presudnim djelovanjem na oblikovanje nove književne svijesti u osvjet humanizma, anticipacijom renesanse i golemim utjecajem na pojedince i razdoblja, nego i nezastarivom aktualnošću njihovih svjetova kojom posvuda zaokupljaju pozornost modernog čovjeka.

Nedavno, godine 1975, šestota obljetnica Boccacciove smrti pružila je priliku da se podsjetimo na »našeg« Boccaccia, o čemu je na međunarodnom simpoziju tada održanom u pjesnikovu Certaldu izvijestio Mate Zorić, koji je spomenuta istraživanja znatno proširio i upotpunio objavivši opsežnu studiju u zagrebačkim *Studia romanica et anglica zagrabiensia* (br. 40, 1975). Pošto je na koncu spomenuo i novije, fragmentarne, prijevode manjih i u nas prije nepoznatih djela Boccacciovih te moj već završeni prijevod spjeva *Ninfale fiesolano*, svoj je iscrpni pregled zaključio ističući kako preostaje dug da se u nas priredi izdanje Boccacciovih djela prema istom kriteriju i u istom obliku kao što je učinjeno s Danteovim sveukupnim djelima i s Petrarkinim *Kanconijerom*, a to će reći i niza djela »minornog« Boccaccia, koja su i sama po sebi zanimljiva, ali su značajna i u odnosu na proučavanje starijih hrvatskih pisaca koji su ih poznavali.

Jedno je od tih djela i *Filostrato*, pripovjedački spjev u oktavama, prvi u tom obliku u talijanskoj književnosti, u kojoj će poslije spjevovi Ariosta i Tassa označiti neke od njezinih vrhunaca. Sadržaj mu je priča o nesretnoj ljubavi mladog viteza prema lijepoj udovici na pozadini

trojanskoga rata, koju je Boccaccio razradio polazeći od jedne epizode opsežnog *Roman de Troie* Benoîta de Sainte-Maurea, poznavajući također i skraćenu varijantu *Historia Troiana* Guida delle Colonne, koristeći se prethodnim iskustvima, od prvog uzora ljubavnog pjesništva Ovidija do pučke, stilnovističke i druge lirike i osobito Danteove poezije, da bi stvorio posve vlastito djelo jedinstvene strukture, raščlanjenih likova, psihološke uvjerljivosti i, u prvom redu, autobiografskih značajki, što je inače svojstveno i vrlo izrazito u njegovim radovima prije *De kamerona*.

Potonja osobina, u različitoj mjeri prevladavana u pojedinim ostvarenjima, od *Rima* preko romana u prozi *Filocola*, spjeva u oktavama *Teseide*, proze i tercina *Ameta* do proznog romana *Elegija gospe Fiammette*, vezuje se baš za netom spomenutu Fiammettu, što je pjesničko ime koje je Boccaccio dao velikoj svojoj ljubavi Mariji Akvinskoj, vanbračnoj kćeri napuljskoga kralja Roberta Anžuvinskog. Novija istraživanja, međutim, *Filostrata* odvajaju od tog dugotrajnog, intenzivnog i nikad zaboravljenog iskustva, vrijeme postanka spjeva utvrđuju oko godine 1335, kad je Boccaccio imao tek nešto više od dvadeset godina, i djelo povezuju s drugom jednom ženom imenom Giovanna, što se dokazuje na temelju tumačenja *Proemija*, gdje pisac tu svoju ljubav naziva Filomenom.

Tko je bila ta žena za kojom je pjesnik morao izdaleka čeznuti vapeći za njezinim povratkom nije poznato, ali nam je od toga zanimljivije da u navedenom uvodu naglašava autobiografski karakter svog spjeva i neposredan povod njegovu nastanku:

»... Počeh dakle pomnjivo razmišljati o drevnim pričama ne bih li pronašao od koje napraviti uvjerljivo okrilje svojem tajnom i ljuvenom bolu. I za tu mi svrhu prikladnijim ne pade na um nitko osim vrijednoga mladog Troila, sina preplemenitog kralja Troje Prijama, čijem životu, koji je zbog ljubavi i udaljenosti njegove gospe bio bolan, ako se može vjerovati drevnoj književnosti, jer je od njega jako voljena Kresida bila svojem ocu Kalhantu vraćena, bijaše neobično sličan moj život nakon vašega odlaska. Stoga su njegova osoba i njegove zgode izvrsno poslužili mojoj nakani, te sam susljedno tome u lakim stihovima i u svojem firentinskom govoru, vrlo skromnim stilom, njegove i svoje boli podjednako složio.

Istina je da se prije njegovih najčemernijih suza, u istom stilu dio o njegovu sretnu životu nalazi, koji nisam metnuo iz želje da netko pomisli kako bih se i ja sličnom srećom mogao podičiti — zato što niti mi je ikada bila toliko sklona Fortuna niti mi je, makar se prisilio da se nadam, i na koji način dopušteno pomisliti kako će se to dogoditi — nego sam to napisao stoga što sreća koju je netko iskusio omogućuje da se mnogo bolje shvati

kolika je i kakva nevolja koja poslije dolazi. Ta sreća ipak utoliko odgovara mojim zgodama što nisam manje slasti ja od vaših očiju dobijao negoli je Troilo uzimao od slatka ploda koji mu je od Kreside dodjeljivala Fortuna.

Dakle, vrlo gospo, ove sam rime u obliku malene knjige kao trajan dokaz, onima što će je ubuduće vidjeti, i vaše vrline, kojom su u drugoj osobi one na više mjesta urešene, i svoje tuge, sažeo; a pošto sam to učinio, mislio sam kako nije pošteno da kojoj drugoj osobi prije dospiju u ruke negoli vama, jer ste im vi jedini i pravi povod. Stoga, iako premalen dar za toliku gospoju kakva ste vi, ipak, budući da sam pošiljač goleme naklonosti i čiste odanosti, usudujem se poslati vam ih, gotovo uvjeren da ćete ih ne zbog moje zasluge nego zbog svoje dobrostivosti i udvornosti, primiti. Dogodi li se da ih čitate, koliko god puta na Troila kako plače i jada se zbog Kresidina odlaska naidete, toliko ćete puta moći jasno upoznati iste moje glasove, suze i uzdahe i tjeskobe; a koliko god puta o ljepoti i skladnosti i bilo kojoj za ženu pohvalnoj stvari u vezi s Kresidom naidete da je napisano, toliko puta možete shvatiti da se o vama govori...«

Boccaccio se dakle poslužio klasičnom pričom kao okvirom za iskazivanje vlastitih, tu umjetnički preobraženih, ljuvenih zgoda, i otud u djelu mnoge crte intimne proživljenosti i glavna pozornost posvećena životu i duševnim stanjima Troila, junaka koji je podlegao nesretnoj ljubavi i doživio potpuni slom. Zato je autor spjevu i dao onaj naslov konstruirajući mu etimologiju, kao što sam objašnjava na početku: »Filostrato je naslov ove knjige, a razlog je ovaj: izvrsno odgovara smislu knjige. Filostrato isto znači što i čovjek kojim je ovladala i kojega je slomila ljubav, kao što se vidjeti može da je ljubav svladala Troila koji je tako žarko ljubio Kresidu i nakon njezina odlaska.«

Tako su oktave talijanskih pučkih pripovjedačkih sastavaka poznatih kao »cantari« (izvanredno popularnih i značajnih za život masa na trgovima cijele Italije od polovice XIII. stoljeća dalje), otkud potječe i Boccacciova oktava, jer je to bio njihov oblik, u *Filostratu* dobile nove dimenzije i složeniju umjetničku funkciju primjerenu peru budućeg velikog pripovjedača. Stanovite još nazočne tragove njihovih formalno-stilskih osobitosti prevladala je u spjevu živahnost pripovijedanja, u kojemu je psihologija i izdiferenciranost karaktera bitan preduvjet zanimljivosti jednostavne radnje, kojoj ćemo sažeti sadržaj. Najmlađi sin trojanskoga kralja Prijama, Troilo, najprije preziratelj zaljubljenih a zatim kao zapravo neiskusni ljubovnik i žrtva Amorovala, zanio se za lijepom udovicom Kresidom, kćeri trojanskog svećenika Kalhanta. Kad je ovaj od Feba doznao da će žestoko opsjedana Troja uskoro propasti, iskrao se i prebjegao u protivnički tabor, zamolivši Grke da prigodom razmjene zarobljenika zatraže za njega Kresidu, a oni mu molbi i udo-

volje. Očajni Troilo tuži se prijatelju Pandaru, Kresidinu rođaku koji mu bijaše nesebično pomogao da ženu osvoji; jadikuje i Kresida, koja Troilu obeća uz zakletvu da će se vratiti najdalje za deset dana. Čekajući je uzalud, Troilo napokon otkrije razlog zašto mu se ne vraća i zašto ga lažima obmanjuje. Ona ga je naime ubrzo zaboravila i priklonila se Diomedu. Tražeći u bitkama svog suparnika da se s njim sukobi i da ga ubije, Troilo pogine od ruke Ahilove.

U takvu se sadržaju dosljedno ocrtavaju karakteri: strasni, ludo i fatalno zaljubljeni Troilo razapet između nade, lakovjernosti zaljubljenika i beznadna očaja; izvorno koncipirani Pandar, vjieran prijatelj, i sam nesretno zaljubljen pa razumije, pomaže i tješi Troila; lijepa, isprazna, ližerna, iskusna, putena Kresida.

Spomenimo napokon da je sugestivnost Boccacciove priče naišla na odjeke u evropskoj književnosti, a svakako su je, kao i Boccacciovo djelo uopće, poznavali i hrvatski pisci, premda se *Filostato* ne spominje kao djelo koje je izravno utjecalo na nekog pjesnika, kao primjerice *Ninfale fiesolano* i *Ameto* na Zoranićeve *Planine*. Pola stoljeća poslije nastanka *Filostata* na nj se oslonio međutim Geoffrey Chaucer u svom djelu *Troilus and Criseyde*, u kojemu je uzor našla Shakespeareova drama *Troilus and Cressida*.

Boccacciov je spjev podijeljen na devet dijelova, od kojih zadnji ima samo osam oktava i pjesniku služi kao oproštaj s pjesmom. U ovom izboru nije slučajno uvršten treći dio, jer u njemu dominira motiv ljubavi kao osobito velikog nadahnuća Boccacciova, ljubavi strasne, senzualne, potpune, kojoj se i pisac svojim opisom kanda prepustio s jednakim užitkom kao njegovi likovi, bez lažna prikrivanja, bez neukusnosti, kao velikoj radosti života, kao pojavi, da ponovimo riječi jednoga francuskog kritičara, koja u Boccacciovoj umjetnosti ima podjednaku ulogu kao akt u likovnim umjetnostima.

Frano Čale